

Nastanak i razvoj Plemenite općine Turopolje

Klenović, Martina

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Croatian Studies / Sveučilište u Zagrebu, Fakultet hrvatskih studija**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:111:278085>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-18**

Repository / Repozitorij:

[Repository of University of Zagreb, Centre for Croatian Studies](#)

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Martina Klenović

**NASTANAK I RAZVOJ PLEMENITE
OPĆINE TUROPOLJE**

ZAVRŠNI RAD

Zagreb, 2022.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
FAKULTET HRVATSKIH STUDIJA

Martina Klenović

**NASTANAK I RAZVOJ PLEMENITE
OPĆINE TUROPOLJE**

ZAVRŠNI RAD

Mentor: dr.sc. Darko Vitek

Zagreb, 2022.

Sadržaj

SAŽETAK	Pogreška! Knjižna oznaka nije definirana.
1. Uvod	2
2. Geografski položaj, porijeklo naziva i povijest područja prije samog nastanka Plemenite općine Turopolje	2
3. Nastanak plemenite općine Turopolje	5
4. Organizacija i položaj općine	7
5. Utjecaj prodora Turaka na Plemenitu općinu Turopolje	8
6. Obnova bratstva 1560. godine i regulatorni statut općine 1749.	10
7. Ilirski preporod i Plemenita općina Turopolje	11
8. Plemenita općina Turopolje od ukidanja kmetstva do njenog prestanka postojanja	13
9. Zaključak	14
LITERATURA	15

ABSTRACT

The paper talks about the origin and development of the Noble Municipality of Turopolje and shows the key points in the history of the Municipality that influenced its existence. It begins with an explanation of the geographical location and the origin of the name. It also tells something about the history of the area before the creation of the Noble Municipality. The following is an elaboration of the origin of the municipality itself and an explanation of the organization and position of the municipality. The work mentions many cases of requests for renewal and confirmation of the privileges of the Turopolje people. The impact of the Turkish invasion on the territory of the municipality is also shown, and the renewal of the brotherhood in 1560 and the regulatory statute of the municipality, which was created in 1749, are highlighted as important milestones in the operation of the municipality. In the final parts, the work talks about the Illyrian revival and how the Turopolje were active in it., the disappearance of the municipality as a free noble municipality is presented after the abolition of serfdom.

KLJUČNE RIJEČI: plemenita općina, Turopolje, plemstvo, jobagioni, provale Turaka, Ilirski preporod, Zagrebačko polje, Zagrebački castrum, Velika Gorica, ukidanje kmetstva.

1. Uvod

Plemenita općina Turopolje jedna je od nekoliko općina koje su dobile poseban status tijekom srednjeg vijeka. Turopoljska je ona koja je najviše historiografski obrađena i može se pronaći mnogo radova i knjiga koje obrađuju razne tematike vezane uz Plemenitu općinu Turopolje. Svoje početke seže u daleko 13. stoljeće, a nastanjena je bila i prije, zbog svog geografskog položaja. Održala se do 1. svjetskog rata, a posebno je poznata zbog uloge turopoljskih plemića 1848. godine. Turopoljci i danas njeguju tradiciju i kulturu ove zajednice, a zbog tog očuvanja tradicije, ona je obnovljena kao Plemenita općina s početkom suverenosti i neovisnosti Hrvatske, 1991. godine. U ovom radu ću objasniti što je zapravo Plemenita općina Turopolje, njen nastanak i razvoj, organizaciju i najbitnije događaje koji su mijenjali njenu strukturu i utjecali na njen opstanak i daljnji razvoj. Dotaknut ću se i važnosti turopoljskog plemstva u vrijeme Narodnog preporoda, a objasnit ću i kraj njenog postojanja. Najvažnije historiografsko djelo za Plemenitu općinu Turopolje je djelo Laszowskog u 3 sveska: Povijest Plemenite općine Turopolja. Mnogi povjesničari su se dotakli kasnog razdoblja njenog postojanja te razdoblja Narodnog preporoda. Povjesničari su pisali i o važnim plemićkim obiteljima ove općine i njenim utvrdama. Malo je radova o organizaciji općine i njenom nastanku, što bi svakako trebalo bolje istražiti u budućnosti. Proučavanjem ovih mnogih radova dobila sam široku sliku o Plemenitoj općini Turopolje te sam uspjela zaključiti koje događaje je važno istaknuti za dobar pregled njene povijesti.

2. Geografski položaj, porijeklo naziva i povijest područja prije samog nastanka Plemenite općine Turopolje

Plemenita općina Turopolje mijenjala je s vremenom svoje granice, no okvirno je riječ o jednom stalnom području koje je nosilo naziv Turopolje, a tako se danas naziva i hrvatska regija. Alerić u svom članku razmatra različite geografske teorije, no zaključuje da se sa sigurnošću može reći da je predio Turopolje ravnica između Samobora i Siska koji se prostire po širini od Vukomeričkih gorica na jugozapadu do odransko-savske vododijelnice na sjeveroistoku, a po dužini od linije Čehi – Kupinečki Kraljevac na sjeverozapadu pa do Lekeničkog potoka na jugoistoku.¹ Laszowski govori o Turopolju u širem smislu o nizini na desnoj obali Save do Vukomeričkih gorica, i Turopolju u užem smislu koje se odnosi na otprilike 30 sela rasprostranjenim na „polju“, misleći na nizinu kod Save, te u „vrhovlju“, području prema Vukomeričkim goricama koje je pretežito brdovito. Također on dodaje kako

¹ ALERIĆ, „Problem imena predjela Turopolja“, 23

su za Turopolje važnije rijeke Odra i Lomnica, od Save.² Suvremenije istraživanje Mladena Klemenčića donosi zaključke koji pokazuju i suvremeniju stranu regije, pa objašnjava kako je Sava neupitna sjeverna i istočna međa regije, dok su zapadna i južna međa slabije izražene pa se tako na zapadu, a djelomice i na sjeveru, na turopoljsko se područje nadovezuje prigradsko i gradsko (novozagrebačko) područje Zagreba koje je svojim širenjem znatno smanjilo taj turopoljski opseg. Tako tvrdi da je i južna granica pomalo upitna zbog prigradskog dijela Siska i donjeg Pokuplja gdje postoji zasebna općina Pokupsko. On ukazuje kako su u to područje uključene četiri upravne jedinice: grad Velika Gorica, kao najveća i po mnogo čemu središnja sastavnica, te općine Kravarsko, Orle i Pokupsko. Naglašava i da je potrebno uključiti i naselja koja su danas u sklopu Novoga Zagreba (nekadašnja općina Odra). On i naglašava da regionalni identitet nije svugdje jednako naglašen – periferija i jezgra – pa je tako područje Velike Gorice najizrazajniji dio turopoljskog identiteta.³

Kao osnovna teorija porijekla naziva je imenica *tur*, koja se odnosi na izumrlo govedo koje je obitavalo na ovome području, a prvi pisani spomenik toga imena je iz 1334. godine u zborniku arhidakona Ivana Goričkoga u kojem se navodi crkva Turovog polja (*Campus Turouo*).⁴ No, Alerić se ne slaže s time da je riječ o imenici koja označava govedo, niti se slaže s ostalim teorijama poput one da je riječ o davnom keltskom plemenu Taurisci koji su došli na to područje ili teorija mađarskih političkih interesa kojima su tvrdili da su Turopoljci potomci nekog mađarskog plemena, ili da naziv polazi od muškog imena *Tur* ili podrugljivog nadimka *Tur*, a onda i iz plemićkog imena *Otur/Hotur* i sl. On donosi novu teoriju koja polazi od tvrdnje da je na području Turopolja u 12. stoljeću postojao posjed Čičan kojeg su tamo dobili ivanovci darovnicom kralja Emerika, kao i neke druge posjede u užem području koji su se zajednički zvali *Čičanski perceptorat*. To se poklapalo s područjem današnjeg Turopolja. Dakle to područje se do tada nije nazivalo *Turovo polje*, nego *Zagrebačko polje*. On dolazi do zaključka da je riječ *tur* izvedena iz riječi *perceptorat* jer su romanski ivanovci tu riječ izgovarali u obliku *procetur*, pa iz toga dolazi korijen riječi Turopolje.⁵

Područje je nastanjeno od brončanoga doba, što potvrđuju mnoga arheološka nalazišta kao što je Kurilovec i Selnica Šćitarjevska koje su dio turopoljske regije.⁶ „Prisavski brežuljkasti položaji u Turopolju sadrže pleistocenski lapor, glinu i pijesak. Na takvom se

² LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja svezak I.* 3-6

³ KLEMENČIĆ, „Turopolje uzduž i poprijeko“, 149-150

⁴ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja svezak I.* 35

⁵ ALERIĆ, „Problem imena predjela Turopolja“, 25-44

⁶ KUDELJIĆ, MILESUNIĆ, WRIESSING, GRZUNOV, OTTNER, „Bronze age pottery from Turopolje and Podravina region – archaeometric analysis“, 39

podzolastom tlu na prostorima u Turopolju oblikovalo veće kasnobrončanodobno naselje Velika Gorica jug. Skupini turopoljskih kasno-brončanodobnih lokaliteta pripada i višeslojno naselje na položaju Gradišće u Starom Čiču“ – u svom radu Pavišić pojašnjava tematiku naseljenosti na području Turopolja u brončano doba.⁷ Područje je bilo i dio rimske civilizacije, a kroz to područje prolazile su važne prometnice koje su i povećale važnost samog područja, a dokaz je i naselje Siscia. Poznato rimsko nalazište je i Andautonia gdje se također pružala jedna važnija prometnica.⁸ Na području Turopolja doselilo se keltsko pleme Skordisci koji su tamo podigli grad Segestiku koja je redovito bila u sukobu s Rimom, čije se vlasti pokušavala riješiti, no nije uspjela. Na tom području se spominje i naseobina Quadrati koja je ležala na području Lukavca. Pronađena su mnoga nalazišta iz antičkog doba.⁹ Područje je zahvaćeno svim promjenama koje je donijela seoba naroda pa tako i doseljnjem Hrvata, koji su u Panoniji iskoristili Sisak i koristili ga kao svoje sjedište, a u neposrednoj blizini je bio prostor Turopolja za kojeg Laszowski pretpostavlja da je bio kontinuirano naseljen i nakon doseljenja Slavena, odnosno Hrvata, navodeći da su i Turopolje napučili Hrvati.¹⁰ U Donjopanonskoj kneževini između Drave i Save zabilježeno je i postojanje Avara od kojih su se Slaveni oslobodili kada su ih svladali uz pomoć franačkog vladara koji je u Panoniji i uspostavio svoju vlast.¹¹ Područje Turopolja pod hrvatsku vlast ulazi tek u vrijeme kralja Tomislava, a poznatije i važnije razdoblje za povijest Turopolja počinje osnutkom Zagrebačke biskupije, ali i prodorom Ugarskog kraljevstva u hrvatske zemlje, a zatim i spajanje Hrvatske s Ugarskim Kraljevstvom.¹² Laszowski govori kako su u na području Turopolja prije osnutka već postojale plemenske općine, kao i drugdje na području Hrvatske, a oni su pripadali gradu Zagrebu, odnosno tamošnju skupinu plemenskih općina. Do promjene je došlo uspostavom vlasti Arpadovića, kada je Zagreb promijenio ustroj u *comitatus* (županija), a tamo je pripala i plemenska župa Turopolje. Laszowski navodi da su već u tom razdoblju Turopoljci pripadali u *jobagione*, na temelju svog plemenskog prava – *ratione iuris ipsorum*. To je značilo da su imali viši položaj od kmetova, ali su također živjeli na zemljama *castra*, no nisu bili ni plemići. Također Laszowski zaključuje da je možda bila riječ samo o pripadnicima slobodnog bratstva. No on zaključuje da je zapravo tako došlo do njihova podizanja na razinu plemstva 1225. te je riječ upravo o spomenutim *jobagionima*. Njihovo uzdizanje tumači pripadnošću jednog

⁷ PAVIŠIĆ „Putovi i komunikacije kroz sjeverozapadnu Hrvatsku tijekom kasnog brončanog doba“. 266

⁸ GRAČANIN, „Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji“. 9-69

⁹ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja svezak I.* 39-45

¹⁰ *Isto*

¹¹ BUDAK, RAUKAR, *Hrvatska povijest srednjeg vijeka.* 99-101

¹² LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja svezak I.* 39-45

istinskog i starog hrvatskog plemena, no ne navodi o kojem plemenu je riječ. Tako zaključuje da su *jobagioni* u jednoj od plemenskih župa *comitatusa* Zagreba bili upravo ti uzdignuti plemići Turopoljci.¹³

3. Nastanak plemenite općine Turopolje

Državni arhiv također donosi u svom izdanju podatke o podložnicima kraljevog kastruma koji su svojom obrambenom obvezom bili vezani za njega. Proces odvajanja tih turopoljskih *jobagiona* odvijao se u 13. stoljeću, a započeo je povlasticom kralja Bele IV. iz 1225., kojom je Bela IV., braću Buduna, Ivana i Levča te njihove rođake, imenovao plemićima i oslobodio ih svih dužnosti prema *castrumu*.¹⁴ Laszowski navodi ovu ispravu te govori o prijeporima koji su zatekli novonastalo plemstvo kada je Ivan, gospodar Okić-grada htio preuzeti Veliki turopoljski Lug, kao i zemlju Odru. No Turopoljci su se izborili za zemljišni posjed te im ga je ban Stjepan dodijelio što je i potvrdio Bela IV. 1255. i 1264. Iako se jedan turopoljski rod zamjerio hercegu Beli, koji se onda i založio da ih se vrati na položaj kmetova, Bela ih je opet pretvorio u *jobagione*, pa je na temelju toga Slavonski ban Joakim to i potvrdio 1271. godine, a zatim i kralj Ladislav IV. 1272. Riječ je o rodu Staniska sina Varaciskova. Vrlo brzo je počela općinska organizacija Turopolja, pa su tako 21. lipnja 1278. na hrvatskom saboru potpisane stare slobostine i običajna prava Turopoljaca i utvrđen je odnos prema nadležnim tijelima.¹⁵ Potrebno je objasniti i značenje izraza *jobagioni* te o kakvom se plemstvu ovdje radilo. Suzana Miljan objašnjava kako je u pitanju domicilno niže plemstvo koje je i dalje bilo podložnik tvrdih gradova, pa im je tako niska razina plemstva – *jobagioni castri* – bila jedini mogući izbor u ovome razdoblju.¹⁶ Najviše je istražen rod turopoljskih plemića Mikšića, vrlo važnih od 14. stoljeća, koji potječe od roda prozvanog po svom začetniku, jednom od obdarenog iz Beline isprave iz 1225. godine: „Pripadnici ovoga roda u vrelima se, budući da su mu se matični posjedi nalazili u Donjem Lukavcu, označavaju i pridjevkom de Lwkawecz (Lukouch).“¹⁷

Turopoljci su redovito nakon ovih povlastica tražili potvrdu istih od budućih vladara. Tako su kralja Karla Roberta 1322. zamolili da potvrdi povelju kralja Bele, što je on i učinio. Zatim je ban Slavonije, Nikola, potvrdio povelju kralja Ladislava godine 1324., a 1326. i ban Mikac. Zatim su zamolili kralja Karla Roberta da također potvrdi Ladislavovu povelju, što je

¹³ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja svezak I.* 46-47

¹⁴ „Plemenita općina Turopolje“

¹⁵ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja svezak I.* 48-49

¹⁶ MILJAN, „Plemićko društvo zagrebačke županije za vladavine Žigmunda luksemburškoga (1387.-1437.)“ 28

¹⁷ KARBIĆ, Plemićka obitelj Mikšić iz roda Levča do početka 16. stoljeća“ 68

on 1333. godine i učinio. U narednom razdoblju izražavali su nezadovoljstvo zbog tlačenje koje su trpjeli od velikaša posjeda između Save i Gvozda koji su im otimali imanja. Ljudevit Veliki im je pomogao te je pomoću bana Nikole Banića smirio sukobe. Kada je na položaj bana došao Nikola Seč, Turopoljci su od njega tražili potvrdu kralja Karla Roberta iz 1333., što je ban i potvrdio 1347. Istu tu povelju je u Budimu 1352. potvrdio Ljudevit Veliki. Poznato je i da je Margareta, udovica hrvatskog hercega Stjepana, bila velika zaštitnica Turopoljaca i njihovih povlastica te je 1354. u Budimu izdala povelju naslovljenu na bana Nikolu Seča i naredila da se turopoljske slobode moraju štiti. Iste je godine potvrdila i potvrdu povelje kralja Ljudevita Velikog iz 1352. godine. Zabilježena je i molba Turopoljaca iz Mraclina da im novi ban Lesustakij potvrdi plemstvo koje su uspostavili po banu Joakimu 1271., a koje je Stjepan VII. potvrdio 1272. godine. Zbog gubitka pečata, 1364. godine Ljudevit Veliki potvrđuje svoju potvrdu iz 1352. godine. Novi herceg Slavonije Karlo Drački posjetio je mjesto Čiče gdje su mu se Turopoljci došli pokloniti i ukazati mu na postojanje povelje Ljudevita Velikog 1364., zatim je Karlo Drački izdao povelju da se slobode i prava Turopoljaca moraju štiti, a te iste godine je potvrdio Ljudevitovu povelju iz 1364. Kada je na vlast došao Žigmund, Turopoljci su, vrlo vjerojatno kako bi osigurali sigurnost posjeda zbog napetosti do kojih je dovelo ubojstvo Karla Dračkog, potvrdili povelju iz 1255. u zagrebačkom Kaptolu koja je vezana uz posjed Odru.¹⁸

Od 1422. Turopoljce je počeo pogađati val prodora Turaka koji su pljačkali i uništavali posjede i sela. Novi kralj Žigmund izdao je više povelja koje se odnose na Turopolje, ali bile su vezane uz pojedine osobe ili posjede, a ne na čitavu Općinu. Tek je 1436. izdao dvije povelje koje se odnose, zapravo, na cijelu Plemenitu općinu. Na molbu turopoljskog župana Stjepana, Žigmund je potvrdio povelju Bele VI. koja se odnosila na posjed Odru, a zatim i povelju kralja Ladislava iz 1271. godine o turopoljskom statutu. Kada je došlo do jačanja grofova Celjskih, Turopoljci su se nastojali zaštititi od njihova širenja i moći, posebno u razdoblje grofova Fridrika i Ulrika koji su došli na vlast nad Medvedgradom. Laszowski navodi da su vlasnici Medvedgrada oduvijek uzimali pravo na turopoljsku općinu te da su utjecali na njeno uređenje. Turopoljci su, kako navodi, htjeli imati dobre odnose s vlasnicima Medvedgrada, pa su 1437. došli pred Ulrika kojeg su tražili potvrdu povelje kralja Žigmunda, što je on i učinio. Opet su tražili potvrde povelje kralja Žigmunda vezano uz Općinu i posjed Odru od grofa Fridrika Celjskog koji je tada već bio ban, 1447. godine, ali i od Kaptola, koji je to potvrdio. Poznato je i da su se Turopoljci željeli zaštititi od naroda kojima je bio dozvoljen život na području

¹⁸ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja svezak I.* 50-55

Hrvatske, a koji su bježali od Turaka. Laszowski konkretno spominje Srbe, Rašane. Tako su od kralja Ladislava Postuma tražili zaštitu 1447., a on je tada i zatražio tadašnjeg hrvatskog bana Ivana Vitovca da zaštiti Turopoljce i njihove slobode. Laszowski ističe privilegij koji su Turopoljci 1466. dobili od kralja Matije Korvina koji im je potvrdio staru povelju Bele VI. iz 1225. godine, koju su navodno od samog nastanka i čuvali.¹⁹ Prva stoljeća postojanja je obilježio ovakav način „borbe“ za prava, odnosno povlastice kao i za same posjede, a u sljedećim stoljećima Turopoljci se susreću s velikim prekretnicama koje su utjecale na njihovo postojanje.

4. Organizacija i položaj općine

Kao što je već navedeno, Plemenita općina Turopolje bila je podložna Zagrebačkoj županiji, što znači da nije imala potpunu autonomiju. Ova tematika je najbolje istražena u doktorskom radu Suzane Miljan. Posebno se dotakla vrste i vlasništva posjeda. Tako objašnjava tri vrste posjeda: posjedi koji su bili u vlasništvu cijele zajednice (šume), posjedi koji su pripadali pojedinim rodovima, posjedi koji su pripadali pojedinoj obitelji unutar roda i individualno vlasništvo. Treći i četvrti tip vlasništva su bili najčešći.²⁰ Zabilježeno je i kraljevsko pravo na području Turopolja, gdje je kralj darivao pojedince. Tako je kralj darovao održavanje godišnjeg sajma na sv. Klaru sinu Petra od Čeha, Franji, a Žigmund je Jurju, sinu Stjepana od Farkaša od Obreži darovao veći broj posjeda na širem području Turopolja.²¹ Cijeli Kaštel Lukavec je bio po darovnici u vlasništvu Medvedgrada sa svim pripadnostima i prijelazima na Savi i s još nekim posjedima poput Mlake, Plesa, Kobilića, Lomnice, Lukavca, Vukovine, Hrelića, Novaka, Vukomerića i dr.²² Na području Turopolja je zabilježeno, kao što je i logično, da i grad, ali i vlasnici veleposjeda imaju zemljišta na tom području. Tako je bilo i u slučaju kaptolskog predija Babče kao i u slučaju sela Trebšin koje su posjedovali Celjski.²³ Iako su Turopoljci bili podložnici Zagrebačke županije, oni su nominalno bili povezani uz tvrdi grad Medvedgrad, pa su tako na njih utjecali njihovi vlasnici, obitelj Albeni, a kasnije Celjski. Tako pronalazimo mnoge sporove Turopoljaca s vlasnicima Medvedgrada. Njihov zadatak je bila briga o posjedima i samim *jobagionima* Turopolja. Oni su direktno postavljali župana koji je bio odgovoran za taj posao. Prije nego je Medvedgrad prešao u privatno vlasništvo bio je

¹⁹ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja svezak I.* 50-55

²⁰ MILJAN, „Plemićko društvo zagrebačke županije za vladavine Žigmunda luksemburškoga (1387.-1437.)“ 80-60.

²¹ *Isto*

²² KLAJČIĆ, Nada. *Medvedgrad i njegovi gospodari.* 26

²³ MILJAN, „Plemićko društvo zagrebačke županije za vladavine Žigmunda luksemburškoga (1387.-1437.)“ 80-60.

kraljevski tvrđi grad, a tada je funkcija župana bila obnašana od kaštelana Medvedgrada koji je imenovan po kralju i on nije bio pripadnik lokalne zajednice. Albeni kombiniraju pripadnike lokalnog plemstva i ljudstvo s drugih posjeda. Postojao je i zemaljski župan, a on je uvijek zajedno s dodijeljenim županom izdavao isprave, no županovo je ime uvijek pisano prvo.²⁴ Takozvani zemaljski župan birao se na *spravišću*, skupštini Turopoljaca plemića. *Spravišće* se održavalo jednom godišnje te su se na njemu rješavali tekući problemi poput potvrde svojih prava ili borbe za zemljište. Poznato je da su postojala i *spravišća* pojedinih sela. Osim župana, u općinskoj službi su postojali i *pristav*, koji je brinuo u raspodjeli zemlje te je postojao do 16. stoljeće, zatim *podžupan* čija je služba nastala u 16. stoljeću jer je došlo do potrebe posebne osobe koja će vršiti županovu vlast u Vrhovlju, pa se kao i zemaljski župan birao na godinu dana. Zatim je postojao *bilježnik*, odnosno notar, pa *fiškuš* od 16. ili 17. stoljeća koji je na neki način bio odvjetnik i brinuo je o gospodarskoj upravi općine. Postojao je i *blagajnik* koji postoji od 1749. i brine o općinskoj blagajni. Lukavec je imao svog *kaštelana*, a *lugar* je brinuo o šumama. *Općinski sluga* je imao najnižu službu i pozivao je stranke pred sud. Postojao je i *kapetan* posebne čete koja je djelovala pod banskim banderijem. Postojao je i turopoljski sud od kada je sagrađen Lukavec, a do tada su Turopoljci pripadali sudu u Zagrebu. Svako selo imalo je svoga suca, a mirovni sudac je rješavao sve građanske parnice, najviše po pitanju zemljišta.²⁵

5. Utjecaj prodora Turaka na Plemenitu općinu Turopolje

15. stoljeće obilježeno je snažnim turskim pustošenjem područja Hrvatske, s kojim su se susreli i turopoljski plemići. Laszowski daje uvid u pustošenja koja su zadesila općinu, pa je tako već i prije 1421. došlo do pustošenja posjeda pavlina u Petruševcu, Rakitovcu i Grdovčaku gdje je poginula većina ljudi te je nastupilo siromaštvo, pa ih je Žigmund oslobodio od svih daća. Godine 1484. dogodila se druga poznata provala kada su Turci odveli neke od plemića iz Kurilovca. U razdoblju od 1474. do 1479. Turci su prekinuli gradnju utvrde u Donjem Lukavcu, a 1478. je stradao velik broj ljudi. Sljedeće velike pogibelji dogodile su se 1524. i 1526. godine, a posljednja je dovela do velike gladi na području Turopolja te su im Zagrepčani bili od velike pomoći. No 1591. se dogodila najveća katastrofa za Turopoljce jer se Hasan paša utaborio u Lomnici i tamo je oteo velik broj ljudi te odnio ogromne količine hrane.

²⁴ MILJAN, „Plemićko društvo zagrebačke županije za vladavine Žigmunda luksemburškoga (1387.-1437.)“ 218

²⁵ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja, svezak II. 8-78.*

U sljedećem razdoblju bilo je manjih pljačkaških pohoda, ali nisu bili toliko značajni. Turopolje je bilo siromašno i opustošeno, a da se taj kraj obnovi kralj Rudolf II. je dekretom naložio da se izbjeglim Turopoljcima omogući povratak bez ometanja 1578.²⁶ Kod velike provale 1478. vlastelin Medvedgrada, Ivan Tuz, na njihovu molbu za pomoć, poslao je u Lukavec 12 strijelaca kao zaštitu, no tako su vlastelini Medvedgrada zadržali Lukavec do 1553. godine. Tamo su držali svoje kaštelane koji su vršili službu turopoljskog župana. Zabilježeno je i veliko nasilje Ivana Tuza nad Turopoljcima dok je držao Lukavec. Kralj Matija Korvin je namijenio Lukavec svom sinu Ivanu, te je do tada Lukavec bio kraljevski grad, dok mu ga nije darovao 1489. godine. Matija ih je, kako bi Turopoljci stali na stranu Ivana, oslobodio poreza od pola zlatnika kojeg su morali plaćati kmetovi, što nikako nije bilo shodno nižem hrvatskom plemstvu. No, Turopoljci su svejedno prosvjedovali protiv toga darivanja. Svejedno je herceg Ivan poštivao njihove slobode i nije vršio nasilje, a čak im je potvrdio i povelju Matije o njihovoj slobodi vlastitom potvrdom. Godine 1495. kada su kaštelani vršili nasilje nad Turopoljcima, Ivan je izdao oštar nalog na lukavečke kaštelane. U Požunu je 1496. Vladislav II. također potvrdio njihove slobode. Zabilježeni su problemi s Baltazarom Alapićem, vukovinskim vlastelinom, koji je htio prisvojiti neke turopoljske posjede. Tada je Lukavcem vladala kneginja Beatrice, žena Jurja Brandenburškog te tada nije bilo nasilja. No kada je zavladao Juraj, započelo je razdoblje velikog nasilja, a i on sam kao stranac je bio zapamćen kao nasilnik. Godine 1510. nagovorio je kralja da mu daruje Lukavec, a njegov kaštelan Petar Pan je čak uspio orobiti plemićki posjed Mikšića u Lukavcu, ali i neke druge. Turopoljci su se naravno požalili kralju koji je naložio banu Petru Berislaviću da ispita situaciju na terenu što je i učinio, a markgrof Juraj se Turopoljcima osvetio nasiljem. Bilo je stradalih plemića, a mnogi su odlučili migrirati zbog markgrofove vlasti. Turopoljci su se dugo borili protiv njegova nasilja tužbom koja je u korist Turopoljaca presuđena tek 1524.

Nasilje se nastavilo i kod vlasnika Ivana Torkvata i Nikole Zrinskoga. A Zrinskoga je upozorio i sam kralj Ferdinand I. 1549., no nasilje se nastavilo. Otpor Turopoljaca se nastavio i isplatio jer nakon 1550. više nije bilo nasilja. I sam Zrinski je popustio Turopoljcima jer je kralj bio na njihovoj strani, a Turopoljci su opozvali sudsku parnicu. Tako im je 1553. Nikola Zrinski izručio grad Lukavec. Nakon parnica s Baćanom i Nadaždom, Turopoljci su u potpunosti došli do vlasti nad Lukavcem 1582.²⁷ Nada Klaić o ovome sukobu govori na drugi način. Ona tvrdi kako se Turopoljci zapravo nisu imali razloga buniti, posebno zbog nasilja

²⁶ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja. svezak I.* 273-277.

²⁷ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja. svezak I.* 56-78.

nakon 1546. jer su tada banovi ljudi uzimali žito i životinje zbog opskrbljivanja vojske. Upravo zato što je riječ o opskrbljivanju vojske, Turopoljci su od te tužbe 1546. odustali, a Klaić smatra da je riječ o nekakvom upozorenju da će taj dio škoditi parnici. Isto tako, kada su se Turopoljci došli požaliti kralju na požunskom saboru 1548., gdje ih je vodio Matija Slatinski zbog nasilja, Nada tvrdi da nije riječ o nasilju bana nad plemićima nego je glavna stavka nezadovoljstva da nisu htjeli plaćati porez, a smatra i da je jedan dio istrage bio namješten. Turopoljci su više puta digli tužbu, no nije se dogodilo ništa jer ju je sam Ferdinand razvlačio jer nije htio ostati ni bez bana ni bez turopoljskih plemića koji su sada dokazivali da nisu podložni banu nego Gradecu. Čak su 1550. Turopoljci istjerali banove vojnike, pa su 1551. pred Ferdinandom uspjeli samo nastaviti istragu. No, nije bila potrebna jer je 1553. ban popustio plemićima, vratio im Lukavec, oprostio sva davanja koja su mu trebali plaćati. No već su sljedeće godine morali plaćati *subsidije*.²⁸

6. Obnova bratstva 1560. godine i regulatorni statut općine 1749.

Matej Slatinski je obilježio period prve polovice 16. stoljeća te je bio važan za unapređivanje općine, a sve razmirice koje su imali sa susjednim velikašima nisu bile toliko razmjerne. Tako je Matej Slatinski uspio okupiti turopoljske predstavnike koji su pred zagrebačkim kaptolom obnovili svoje bratstvo. Uredili su ustanove i nasljedstvo kako nijedan tuđinac ne bi došao u posjed njihova zemljišta. Statut je 1582. potvrdio u Beču kralj Rudolf II. Naravno, odmah su osigurali i kraljevske darovnice za njihove posjede, pa im je Ferdinand 1560. izdao nove darovnice.²⁹

Na početku novoga stoljeća Turopoljci su bili u stalnom sukobu s banom Draškovićem, a pomutnja je nastala kada je određen novi porez zbog ratovanja protiv Turaka, kada je kralj poslao posebno pismo Turopoljcima predbacivši im uskratu tog poreza. Tako je kralj naveo banu Draškoviću da Turopoljce prisili na plaćanje, kada su se oni i pokorili. I u 17. i 18. stoljeću Turopoljci su sudjelovali u vojnama protiv Turaka. Tako im je Ferdinand III. 1649. potvrdio oprost poreza i veća sajamska prava u Velikoj Gorici. Turopoljci su opet doživjeli razne nedaće kada se 1666. i 1667. na turopoljskom području našla njemačka vojska koja se koristila i nasiljem prema plemićima. Turopoljci su u 18. stoljeću bili cijenjani u vojnoj službi protiv Turaka pa ih je Hrvatski sabor 1702. oslobodio svih poreza.³⁰

²⁸ KLAJĆ, Nada. *Medvedgrad i njegovi gospodari*. 214-231

²⁹ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja*. svezak I. 79-85

³⁰ *Isto*

Godine 1736. je započela obnova turopoljskog magistrata pa je tako ban Josip Eszterházi izdao posebni statut koji je obnovio izbor i spravišće. Od kralja Karla II. općina je sljedeće godine dobila vlastiti grb i pečat. Hrvatski sabor je tako nakon određenih nemira proglasio 1749. člankom 28. posebni regulatorni statut.³¹ Ovaj statut je donio neke promjene koje navodi Državni arhiv: „po tom je statutu bilo određeno da virilno pravo glasa prilikom izbora turopoljskog magistrata nemaju turopoljski plemići, već suci. Taj je statut također uređivao način izbora općinskog činovništva.“³²

Krajem 18. i početkom 19. stoljeća Turopoljci su sudjelovali u borbama protiv Francuza, a 1809. je Turopolje pripalo pod francusku vlast, pod kojima je i ostalo do 1813. godine. No, tek je 1822. vraćeno po hrvatsku vlast, jer je prije toga došlo u austrijsku upravu u sastavu takozvane Kraljevine Ilirije. Općina je dobila određene sajmišne povlastice za Goricu i Dubranec 1831. godine, a 1832. godine je Hrvatski sabor ozakonio neke članke o održavanju obnovljenoga *spravišća*.³³

7. Ilirski preporod i Plemenita općina Turopolje

Aktivna germanizacija i mađarizacija u 19. stoljeću zahvatila je i Turopoljce. Dok se u ostatku Hrvatske pojavio otpor u vidu Ilirskog pokreta, Turopoljci su odabrali stati na stranu mađarona koji su bili orijentirani protiv narodnjaka i za Mađarske interese. Ovaj fenomen vrlo patriotski nastrojenih Turopoljaca Laszowski objašnjava time da je Turopoljcima samo ilirsko ime bilo omraženo zbog Napoleonove Ilirije u kojoj su oni izgubili svoje slobode, pa su se tako bojali da će demokratizacija koju donose narodnjaci ukinuti njihove slobode i prava. Isto tako su se bojali i germanizacije koju su iskusili najviše u vrijeme austrijske uprave nakon Napoleonove vlasti kada nisu imali svoje slobode, a bili su primorani na korištenje njemačkog jezika. Mađari su vršili pritisak na Turopoljce i upozoravali ih na to da ih Iliri žele germanizirati i nametnuti im goleme poreze. Ideja da se jedino uz Mađare mogu oduprijeti germanizaciji ušla je i u njihovo mnijenje. Propaganda Mađara je nosila tvrdnju da Iliri imaju sumnjivo, strano ime, a i promjena jezika u štokavštinu im je koristila kao propaganda za tuđinstvo, s obzirom da su se Turopoljci koristili kajkavštinom. Prva pobuna protiv Gajeva djelovanja dogodila se 1832. kada je zatražio izdavanje novina od zagrebačke županije, a u tom se trenutku Antun Danijel pl. Josipovich protiv te molbe pobunio.³⁴ Tako objašnjava i Kolak-Bošnjak i ističe to

³¹ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja. svezak I.* 79-85

³² „Plemenita općina Turopolje“

³³ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja. svezak I.* 79-90

³⁴ Isto

razilaženje s ilirskim pokretom zbog određenih ideoloških razlika. No, ona ističe kako su turopoljski plemići pristali uz Hrvatsko-ugarsku stranku jer su u njoj vidjeli zaštitu njenih pravica, ali i zato jer je ona zagovarala za njih nešto poznato i prihvatljivo, npr. ideju ugarske državnosti, za razliku od ilirske ideologije koja je predstavljala nešto sasvim novo. U cijeloj stranci se kao turopoljski župan ističe Antun Danijel pl. Josipović koji se našao čak i u vodstvu stranke. „Potpora turopoljskog plemstva Hrvatsko-ugarskoj stranci na konkretnoj razini iskazivala se na županijskim skupštinama i restauracijama županija“ – kako navodi Kolak-Bošnjak i objašnjava da se jedino tako moglo politički djelovati u tome razdoblju. Zagrebačka je županija ta koja je bila najvažnija u hrvatskoj politici i zbog toga je bilo najvažnije pobijediti u toj županiji. Zbog toga su Turopoljci najviše bili važni za Hrvatsko-ugarsku stranku koja bi zbog njih mogla imati u toj županiji najveći broj plemićkih glasova.³⁵ „Iako se turopoljskome plemstvu uglavnom pripisuje glavna uloga u stranci, koja je zapravo bila više fizičke naravi, to jest da su turopoljski plemići bili uglavnom samo glasači stranke pri izborima županijskih magistrata, ipak je u njezinome članstvu djelovao i dio onih koji su aktivno sudjelovali u samoj organizaciji stranke te kao njezini zastupnici na županijskim skupštinama kao i na saborskim zasjedanjima“ – objašnjava Kolak-Bošnjak te ističe među turopoljskim plemenitašima osim najvažnijeg A. D. Josipovića, Aurela Kuševića, arhivara Trojedne Kraljevine, zatim Josipa Brigljevića, zastupnika na Hrvatskome saboru 1845. i 1847. godine, Nikolu Mikšića, protonotara Trojedne Kraljevine, Ljudevita i Henrika Mikšića, Nikolu Puca, Franju Pogledića, Stjepana Pavlekovića, Alberta i Ferdinanda Modića, Karla Špišića, kapetana turopoljske plemićke općine te bilježnika Matiju Arbanasa, zatim Petra i Josipa Tomašića, Stjepana, Jurja i Nikolu Kosa te Josipa Tucića.³⁶

Već na prvoj restauraciji 1842. došlo je do sukoba, kada su Iliri istjerali protivnike oružjem iz skupštine. Turopoljci po obećanju nisu došli naoružani. Sukobi su bili redoviti, a za njih su najviše okrivljavani Turopoljci. Turopoljci su redovito tražili i odcjepljenje od Zagrebačke županije i direktno pripadanje kruni. Na restauraciji 1845. pobjedu je odnijela Hrvatsko-ugarska stranka i nakon toga je izbio sukob u kojem Turopoljci uopće nisu sudjelovali, ali su bili okrivljeni za njega. Ta restauracija je bila odličan povod za ukidanje prava seljačkog plemstva da sudjeluje u radu sabora, što je nedavno bilo dopušteno. O tome se raspravljalo na Hrvatskom saboru 1845. na kojem su sudjelovali i plemići iz Turopolja pod vodstvom Josipovića, koji je branio pravo Turopoljaca na sudjelovanje u radu Sabora. No kralj

³⁵ KOLAK-BOŠNJAK, „Hrvatsko-ugarska stranka i turopoljsko plemstvo“ 121-135

³⁶ KOLAK-BOŠNJAK, „Hrvatsko-ugarska stranka i turopoljsko plemstvo“ 153-169

je odlučio protiv njih te su oni napustili zasjedanje i nisu se više na njega vratili. Josipović se ipak našao na Ugarskom saboru 1847./1848., a nakon povratka s tog sabora svi su pratili Turopoljce i očekivali su njihovu pobunu, no do nje nije došlo. Dio onih koji su tijekom 1840-ih pristajali uz Hrvatsko-ugarsku stranku na početku revolucionarnih zbivanja priključio se hrvatskom političkom pokretu. Najpoznatiji Turopoljac među njima bio je Nikola Puc. No, Turopoljci su ostali poznati po djelovanju unutar Hrvatsko-ugarske stranke jer su izašli iz lokalnog okvira, a posljedica aktivnog djelovanja turopoljskog plemstva na njihovoj strani tijekom 1840-ih bila je i ta da su s nastupom revolucije 1848. godine neki turopoljski plemići morali napustiti domovinu, a Turopoljska općina upokorena je uz pomoć vojske.³⁷

8. Plemenita općina Turopolje od ukidanja kmetstva do njenog prestanka postojanja

Turopoljci su se pokoravali naredbama bana Jelačića 1848. godine što je vidljivo iz samog posjeta novog župana Modića i turopoljske pratnje banu kako bi mu se odazvali na zapovijed o prijekom sudu, a kasnije se došlo pokloniti oko 1500 Turopoljaca, kako navodi Laszowski. Ono što dolazi s banom Jelačićem su i novi zakoni koji u samom temelju mijenjaju Turopoljsku općinu s obzirom na izjednačenje plemića i neplemića, odnosno ukidanja kmetstva. Što znači da Turopoljci više nemaju posebna prava s obzirom na druge, moraju plaćati poreze, a zakoni su se odnosili i na izbornu i sudsko pravo. Tako je trebalo postaviti novo uređenje općine za njeno postojanje.³⁸ Za Turopoljce je to značilo da su im uskraćene stare povlastice poput oslobođenja od plaćanja poreza, zabrane neposrednog glasa za sve plemiće u županijskoj skupštini, provedeni su pokušaji uskraćivanja virilnog glasa u hrvatskom i ugarskom saboru turopoljskom županu, došlo je do ukidanja sudbene vlasti turopoljskom županu, a na kraju i do ukidanja Slobodnog kotara Turopolje koji je tada potpao pod velikogorički kotar, a nakon toga je svedena na zemljišnu zajednicu. Razdoblje Bachova apsolutizma je stoga u korijenu promijenilo značenje općine. Godine 1850. došlo je do ukidanja sudbene vlasti turopoljskome županu od austrijskog ministra. Već u razdoblju od 1853. do 1860. općina je održavala samo gospodarske sjednice. Velika prekretnica je bio takozvani „Naputak“ Dvorske kancelarije koji je uređivao županijski, gradski, kotarski i općinski sustav Hrvatske i Slavonije. Time su svi stanovnici slobodnog kotara dobili jednaka prava. Na to se turopoljsko plemstvo pobunilo upravo zbog toga što bi svi koji su sada stekli prava mogli biti suvlasnici njihove zajedničke plemićke imovine. Nastao je Slobodni kotar Turopolje. Zatim je

³⁷ KOLAK-BOŠNJAK, „Hrvatsko-ugarska stranka i turopoljsko plemstvo“ 121-135

³⁸ LASZOWSKI, *Povijest Plemenite općine Turopolja*, svezak I. 206-245

Slobodni kotar turopoljski sveden na imovnu zajednicu tj. *compossessorat* 1875. Kralj je prvo donio odluku o prestanku postojanja županskog suda slobodnog kotara turopoljskog pa je tako i prestala postojati jurisdikcija turopoljskih plemića. Sljedeća promjena nastala je 1894. kada je imovna zajednica svedena na Zemljišnu zajednicu Plemenite općine Turopolje koja je trajala sve do 1947. kada je prestala djelovati.³⁹

9. Zaključak

Plemenita općina Turopolje, jedna od najbolje istraženih slobodnih povijesnih područja u Hrvatskoj, te njeni jobagioni, kasnije plemstvo, pokazali su tokom svog postojanja veliku borbu za opstanak dodijeljene slobode te je kroz ovaj rad pokazano da je stalno potvrđivanje pravica omogućilo dugi opstanak plemenite općine. Srednjovjekovna tvorevina tako se održala 7 stoljeća. Na taj način rad daje prikaz odnosa svih vlasti koje su se izmijenile nad hrvatskim zemljama prema ovakvoj vrsti tvorevine kroz razdoblje od oko 700 godina. Borba pokazuje i koliko su same pravice značile narodu, s obzirom na mnoge povlastice koje su Turopoljci nastojali održati. Sam opstanak tih povlastica bio je određen postojanjem feudalizma, što pokazuje samo vrijeme slabljenja općine te njeno nestajanje, jer nakon ukidanja feudalizma nije izdržala ni stoljeće. Sve to je logičan slijed događaja jer i same povlastice koje su članovi Općine uživali imaju izravnu vezu s feudalizmom te njegovo nestajanje povlači sa sobom same povlastice koje više nemaju svrhu postojanja. Pa tako i jedna tvorevina temeljena na tim povlasticama više nema razlog za postojanjem. Njen nastanak je također povezan s povlasticama koje je jedan rod zaslužio svojim djelovanjem. Najviše možemo zahvaliti Laszowskom koji je svojim radom najviše doprinio znanstvenom istraživanju Plemenite općine Turopolje te prikupio velik broj dokumenata i isprava koje daju široku sliku razvoja Općine. Ovaj rad prikazuje najbitnije točke u povijesti koje su utjecale na razvoj Plemenite općine Turopolje. Općina je „preživjela“ prodore Turaka, vlasteline tlačitelje te mnoga druga zbivanja koja su otežavala njen opstanak, no općina nije „preživjela“ nestanak feudalizma na kojem je bila temeljena. Danas se ova tvorevina uvelike njeguje kao kulturno i povijesno dobro što prikazuje njenu povijesnu važnost za zajednicu i dan danas. Nasljednici Turopoljskih plemića se i dalje bore za svoj identitet, baš kao što su i članovi općine činili kroz 7 stoljeća njenog postojanja.

³⁹ DUBRAVICA. *Turopoljsko plemstvo poslije ukidanja kmetstva. 7-47*

LITERATURA

ALERIĆ, Danijel. „Problem imena predjela Turopolja“. *Rasprave instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 25 (1999): 19-46.

BUDAK, Neven. RAUKAR, Tomislav. *Hrvatska povijest srednjeg vijeka*. Zagreb: Školska knjiga 2006.

DUBRAVICA, Branko. *Turopoljsko plemstvo poslije ukidanja kmetstva*. Velika Gorica: Narodno sveučilište Velika Gorica 1997.

GRAČANIN, Hrvoje. „Rimske prometnice i komunikacije u kasnoantičkoj južnoj Panoniji“. *Scrinia Slavonica* 10 (2010): 9-69.

KARBIĆ, Marija. Plemićka obitelj Mikšić iz roda Levča do početka 16. stoljeća“. *Zb. Odsjeka povij. znan. Zavoda povij. druš. znan. Hrvat. akad. znan. umjet.*, 32 (2014): 67-78.

KLAIĆ, Nada. *Medvedgrad i njegovi gospodari*. Zagreb: Globus, 1987.

KLEMENČIĆ, Mladen. „Turopolje uzduž i poprijeko“. *Studia lexicographica*, 15 (2021) br. 29: 141–15.

KOLAK-BOŠNJAK, Arijana. „Društvena struktura Horvatsko-vugerske stranke“. *Povijesni prilozi* 48 (2015): 153-174.

KOLAK-BOŠNJAK, Arijana. „Horvatsko-vugerska stranka i turopoljsko plemstvo“. *Kaj XLVIII*, (2015) 3-4: 121-137.

KUDELIĆ, Andreja. MILESUNIĆ Marta. GRZUNOV, Adriana. WRIESSING, Karin. OTTNER, Franz. „Bronze age pottery from Turopolje and Podravina region – archaeometric analysis“. *OPVSCVLA ARCHÆOLOGICA* 39/40 (2018): 37-52

LASZOWSKI, Emilij. *Povijest Plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane, svezak I*. Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1910.

LASZOWSKI, Emilij. *Povijest Plemenite općine Turopolja nekoć Zagrebačko polje zvane, svezak II*. Zagreb: Tisak Antuna Scholza, 1911.

MILJAN, Suzana. „Plemićko društvo zagrebačke županije za vladavine Žigmunda luksemburškoga (1387.-1437.)“ *Doktorska disertacija*. Sveučilište u Zagrebu, Hrvatski studiji, 2015.

PAVIŠIĆ, Ivančica. „Putovi i komunikacije kroz sjeverozapadnu Hrvatsku tijekom kasnog brončanog doba“. *Histria Antiqua* 21 (2012): 263-277.

„Plemenita općina Turopolje“. Nacionalni arhivski informacijski sustav. (2006). Pristup ostvaren 10.6.2022. http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=3_12100